

СЛАВЕТНІ ПОСТАТІ – ГІДНІ ВІНШУВАННЯ

До 100-річчя від дня народження
Григорія Тютюнника і Дмитра Білоуса

23 квітня 2020 року минуло 100 років від дня народження ушавленого українського письменника
Григорія Михайловича Тютюнника (1920–1961), лауреата Державної премії ім. Т.Г. Шевченка.

24 квітня 2020 року – 100 років від дня
народження відомого поета і перекладача

Дмитра Григоровича Білоуса (1920–2004), гумориста і громадського діяча.

ЖИТТЯ, ЯК ВИР ДО 100-РІЧЧЯ ГРИГОРІЯ ТЮТЮННИКА

23 квітня 1920 року в с. Шилівка на Полтавщині народився мій улюблений письменник **Григорій Михайлович Тютюнник**. Моє знайомство з його творчістю сталося на II-му курсі факультету журналістики КДУ імені Т.Г. Шевченка на лекціях професора **А.Г. Погрібного** – літературознавця, лауреата Національної премії імені Т.Г. Шевченка. Й досі дещо пам'ятаю з його розповіді: «Григорій Тютюнник вступив на філологічний факультет Харківського університету (1938р.), добровольцем пішов на війну, був тяжко поранений, опісля працював у журналі «Жовтень» (Львів). Григорій Михайлович був дуже вибагливим до слова, по декілька разів писав/переписував сторінки... Обов'язково прочитайте його роман «Вир». Варто додати: Г. Тютюнник двічі утік з полону, воював із ворогом у партизанських загонах на територіях Кіровоградщини і Чехословаччини. З осколком під серцем він невтомно працював у післявоєнний час: учителював у селі Кам'янка-Бузька на Львівщині, від 1956 року працював у часописі «Жовтень» (згодом «Дзенькіт»). Став письменником, журналістом, публіцистом, педагогом. До речі, разом із ним на літературному факультеті училися на одному курсі майбутні видатні письменники України, теж лауреати Шевченківської премії – **Олесь Гончар** і **Дмитро Білоус**. Олесь Терентійович згодом назвав роман «Вир» Г. Тютюнника найкращим українським твором повоєнної літератури.

Звісно, я прочитав «залпом» роман «Вир». Робив конспект, виписки. Був сильно вражений цим твором, чудовими переливами мови, описом персонажів і природи. До цих пір пам'ятаю початок:

«Село Троянівка гніздиться в долині. На північ від нього Беєва гора, покрита лісом, на південь – заткана маревом річнина, по якій в'ється полтавський шлях. Обабіч шляху то тут, то там мріють у степу хутори, маячать на далеких обр'ях, як зелені острови по синьому морю. В центрі села тече річка з дивною, мабуть татарською, назвою – Ташань».

Вирішив тоді написати статтю про нього і написав. Відніс у редакцію журналу «Радянське літературознавство». Її рецензував сам **Кость Волинський**, провідний літературознавець. Схвалив до друку із деякими заувагами. Пригадую, як рецензент запитав, звідки взяв я порівняння героїні роману з персонажами *Гі де Мопассана*, бо лише я знав, що Григорій Михайлович у цей період зачитувався новелами французького письменника. Кажу: *«Паралельно з українською нам читають і зарубіжну літературу, познайомився з творами Мопассана, тому, може, й появилася так зрівняння».*

Григорій Тютюнник (1920–1961)

Життя Г.М. Тютюнника теж було схожим на вир, починаючи з дитинства до юності і дорослості. Є цікава історія про вибір його імені. Коли народився хлопчик, його вирішили назвати Георгієм (Ігором) і послали діда по матері у сільраду записати онука. На радощах дід випив удома, а по дорозі ще трохи додав і коли прийшов до сільради, – то не міг пригадати, як велено йому записати онука, і записав Грицьком. Про дідову витівку довідалися тоді, коли брали у райзагсі довідку про народження, щоб хлопець міг учитися в зінківській десятирічці.

Григорій Тютюнник з дитинства сприймав все емоційно, серцем відчував нещирість. Дружина письменника **Олена Федотівна Черненко** у листі до **Михайла Гресь** (10.04 1968 р.) так описала його зовнішні та внутрішні риси: «Обличчя Григорія... Навіть мені важко сказати про нього. Обличчя в нього, як і душа, ставало щиро ніжним перед добром, красою, і загострено злим перед нещирим, недобрим, яке він відчував єством своїм. Одні говорили, що він красивий, інші – що «класично» некрасивий, але всі любили його, і особливо жінки. Це правильна ознака того, що обличчя відбивало чари поетичної душі. Очі карі, і якісь незвичайні. А незвичайні в тім, що від щастя й радості ставали темно-карими, а від обурення чи образи – світлими. Основна ж властивість очей в тому, що вони вмiли смiятися навіть тоді, коли фізична знемога сковувала тіло. В задумі Григорій хмурич чоло, і різкі поздовжні зморшки говорили про те, що людина думає про щось велике, неосяжне, що в голові б'ється не одна думка...»

Письменник завжди з любов'ю та повагою ставився до людей і писав про них тепло та зворушливо, починаючи з перших своїх віршів:

...І от, не забуду ніколи в житті –
глибокі яруги і балки круті.
І мій кулеметник, товариш і брат,
пастух з полонини, із синіх Карпат.
Такий молоденький, дитина та й годі,
у нашій же роті, у нашому взводі.
Коли добігали уже до села,
коли вже німота спинить не могла,
розкинув я руки у синю югу
й зостався лежать на холоднім снігу.
І вечір морозний мене колисав,
а бій віддалявся вперед і згасав.
Та я не зостався у полі один,
без ніжного слова, без краплі води.
Отой кулеметник із синіх Карпат
приніс мене сам на руках у санбат...»

«Хлопець з Карпат».

Григорій Тютюнник був надзвичайно скромною людиною, не скаржився на нелегке життя, не вихваляв свої ратні подвиги на фронті, у партизанах та бойові поранення, а у нього «на спині чотири шрами – осколками зроблено два, а два – кулями...» У його словах, зовні спокійних і виважених, завжди оптимістичних, відчувалося глибоке хвилювання враженого серця, переживання тієї людини, у якій, як говорив сам письменник, «*неспокійна біографія*», бо в ній закарбовані такі рубцюваті сліди, які ніколи не дають спокійно жити.

Перше оповідання Г. Тютюнника «Мирон Розбийгора» було надруковано в журналі «Радянський Львів» 1950 року. Остання прижиттєва книга – 1960 року. Фактично 10 років творчості, бо прожив він усього лише 41 рік. Обмаль портретів. Похований на Личаківському цвинтарі у Львові. Третю частину «Виру» написати не встиг... Та залишив нам збірку оповідань «Поорані границі», повість «Хмаринка сонце не заслонить» (1956), поетичну збірку «Журавлині ключі» (уже посмертно, 1965 р.), як і роман «Буг шумить» (1965). І свій – Magnum opus, тобто головний твір – роман «Вир»!... Дружина письменника **Олена Федотівна** на сторінках газети «Літературна Україна» розповіла, як Г. Тютюнник створював цей роман: «Спочатку він думав показати другу світову війну, перший її період, відступ наших військ і лихоліття окупації. Однак коли вже було написано чотири розділи, герої роману немов стали жадати від автора, щоб він переконливіше пояснював їхні вчинки, поведження, почуття. Стало ясно, що для цього необхідно показати героїв у мирній обстановці. Тоді автор вирішив написати трилогію».

Над романом «Вир» Тютюнник почав працювати у 1956 р. Перша книга вийшла одночасно у Києві, Москві, Празі 1960 року, а друга – у 1962 р. У книзі відображено життєвий вир українського села Троянівка на Полтавщині навесні 1941 р. та в період Другої світової війни (тоді Великої Вітчизняної). Герої роману – це мешканці села: Тимко Вихор, Григорій і Оксен Гамалії, Дорош, Йонька Вихор, Гнат Рева, Тимко, Орися, Марко та багато інших. Всі вони різні за світоглядом і долями. Дехто губиться в коловороті життєвого виру, інші – знаходять правду, живуть нею, не шкодують свого життя у боротьбі з фашистами...

Головного героя роману Тимка Вихора показано у різних проявах: сім'я, праця у колгоспі, кохання. Родина Вихорів описана як звичайна сільська, але кожен у ній – має

Батьки Григорія — Михайло Васильович та Ганна Михайлівна Тютюнники

свій характер. Тимко – неврівноважений, буйний, імпульсивний та інколи навіть безрозсудний, живе як пасинок, поза родиною, але у нього розвинене почуття дружби, він здатний пристрасно кохати. У дружбі й любові автором зображено Тимка талановито. А от у праці його подано саме таким, яким бачив у житті подібних прототипів письменник: дещо байдужий, неініціативний, він ані на що не реагує. Хоча Тимко оре, сіє, косить, рубає ліс, їздить на конях за фуражем, працює у себе вдома по господарству, але ніколи не виявляє особливого ставлення до того, що робить. Селяни в розмовах не обминали й тему політики:

«Коли вийшли за ворота, Бовдюг сказав Кузеві:

– Ти догавкаєшся! Ну, на якого чортового батька ти в політику лізеши? Спитав, по чому сало на базарі, — і сиди нишком. Так ні! Йому поясни, куди хліб дівається, чого матері не вистачає. Яке твоє діло?

– Інтересно. Бож-же ж мій, як інтересно! Подивися у вікно – і то скільки видно! А як поїздити та з розумними людьми поговорити. Скільки ж тоді в моїй голові розуму прибавиться?

– А навіщо він тобі здався, той розум? Дурнішому легше на світі жити.

– Е, це вже ти не говори! Не говори! Чоловік на те й родився, щоб весь вік, скільки живе, розуму вчитися. Оце є в мене ще трохи тютюну в кисеті, прийду додому, куритиму та все над людським життям міркуватиму».

Молодший брат Григорія Тютюнника **Григорій Тютюнник** (1931–1980) – теж відомий письменник – наполегливо працював над кіносценарієм за романом «Вир», але, на жаль, жодний із чотирьох варіантів не був використаний для втілення. Проте за мотивами роману Григорія Тютюнника «Вир» кінорежисером **Станіславом Клименком** у 1983 р. на кіностудії ім. О.П. Довженка відзнято художній фільм, який отримав головний приз на Республіканському кінофестивалі.

Григорій Тютюнник був дуже вимогливим до себе письменником, плекав і оберігав скарбницю українського народу – мову, дбайливо ставився до слова. Про свою літературну школу він залишив такий запис: «...я багато передумав, учився думати в Толстого, і хоча в багатьох питаннях з ним не згодний, проте зрозумів одне: необхідно писати так, щоб добуток не був одноденним» (Лист від 28 жовтня 1956 року). Ще він згадував слова **А.П. Чехова**: «Письменник повинен багато писати, але мусить не поспі-

З братом Григорієм

шати...» та **Антон Рубінштейна**: «Писання – задоволення, друкування ж – відповідальність». Саме так і написаний роман «Вир»...

Роман Григорія Тютюнника «Вир» посідає особливе місце як у творчості прозаїка, так і в історії української літератури. Поява такої книги стала справжньою подією в письменницькому і суспільному житті, бо засвідчила поступове, але неухильне одужання і відродження національної словесності після тяжких сталінсько-радянських ударів та ідеологічного терору.

Автор посмертно 1963 року удостоєний найвищої нагороди – Шевченківської премії. Григорій Тютюнник назавжди увійшов у літературу рідного народу і став її класиком. Твори його вивчають у школах та університетах. ■

Пам'ятник Григорію Тютюннику на Личаківському цвинтарі у Львові